

Bodimo kritični in ustvarjalni

V zadnji številki Javne tribune smo napovedali nadaljevanje prispevka pod naslovom »Bodimo kritični in ustvarjalni«. Obljuba dela dolg, pregovor naš slovenski pravi, zato naj ta prispevek to opravi.

Predloge analiza razvršča v štiri skupine in zadevajo:

— drugačno ravnanje in delovanje vseh družbenih subjektov za dosledno izvajanje ustave, zakona o združenem delu in drugih sistemskih zakonov;

— spremembe in dopolnitve zakonov, drugih predpisov in samoupravnih splošnih aktov;

— spremembe in dopolnitve zvezne ustave ter ustav republik in AP in

— širše preučevanje posameznih vprašanj, pomembnih za nadaljnji razvoj sistema.

Največ predlogov se nanaša na **samoupravno odločanje** v samoupravnih organizacijah in skupnostih. Uvodoma analiza govori o samoupravnem odločanju o **razširjeni reprodukciji** in se zavzema za učinkovitejšo in racionalnejšo gospodarjenje s temi sredstvi. O investicijah in razvoju naj bi odločali le delavci v TOZD (prek različnih oblik odločanja) in prek svojih delegatov v zborih združenega dela, oboroženi z mnenjem strokovnih institucij. Zaostriži je treba odgovornost za investicijsko politiko, ki mora biti ekonomsko utemeljena. Omejitji je treba možnosti investiranja v primerih, ko se družbenopolitične skupnosti pojavljajo kot ustanovitelji delovne organizacije, še zlasti na področju materialne proizvodnje. Glede teh investicij bi morali imeti pomembno besedo prav zbori združenega dela, upoštevajoč mnenje znanstvenih in strokovnih institucij.

S samoupravnim sporazumom o združevanju v delovno organizacijo (DO) je treba precizneje opredeliti medsebojne pravice in dolžnosti glede koriščenja osnovnih sredstev, ki jih TOZD ne uporabljajo ali so premalo izkoriščena in jih je treba dati v začetno uporabo drugim delavcem. Če tega ne bi storili po samoupravni poti, je treba sprejeti ukrepe družbenega varstva.

Razširjena reprodukcija na področju infrastrukture naj bi temeljila predvsem na samoupravnem združevanju sredstev med uporabniki in izvajalci storitev na načelih skupnega dohodka; samoupravno združevanje sredstev na načelih solidarnosti in vzajemnosti mora biti restriktivno koriščeno. Glede investicijskih odločitev na področju družbenih dejavnosti analiza poudarja, da se ne morejo sprejemati mimo delavcev v teh dejavnostih, saj so kot upravljavci objektivno zainteresirani za funkcionalnost novih objektov in modernizacijo osnovnih sredstev.

Intenzivirati je treba proces združevanja dela in sredstev na celotnem gospodarskem območju države zaradi skupnega ustvarjanja dohodka, kot tudi proces samoupravne koncentracije sredstev za razširjeno reprodukcijo. Zato je treba jasneje opredeliti odnose pri ugotavljanju skupnega dohodka (na podlagi dogovorjenih meril), določiti obvezne elemente s SaS o združevanju dela in sredstev, določiti obveznost revalorizacije združenih sredstev, določiti konkretne oblike odgovornosti za izpolnjevanje prevzetih obveznosti in skupno prevzemanje rizika ter ustanoviti organe skupnega poslovanja zaradi skupnega odločanja in sprejemanja ukrepov za uresničevanje SaS o skupnem vlaganju.

Analiza se zavzema za vsebinske spremembe v bančnem in kreditnem sistemu ter za okrepitev vloge internih bank, ki naj jih upravljajo delegati delavskih svetov, DO oz. SOZD. Posebej izpostavlja odgovornost in samostojnost bančnih strokovnih služb pri dajanju strokovnih ocen o zahtevkih za odobranje kreditov.

Pomembne spremembe analiza predlaga glede **samoupravnega odločanja v sistemu družbenega planiranja**. Referendum naj ne bi bil več tako pogosta oblika kot doslej. Z njim naj bi delavci v TOZD sprejemali skupne osnove za pripravo srednjeročnih planov temeljnih organizacij in DO kot enoten akt. Plane TOZD, SIS in drugih samouprav-

nih organizacij in skupnosti naj bi sprejemali delavski sveti TOZD, plan DO pa njen delavski svet. Če posamezna TOZD plana DO ne bi sprejela, je potreben usklajevalni postopek. Če soglasja ne bi bilo mogoče doseči, bi se pričel postopek za izločitev TOZD iz DO, TOZD pa bi morala izpolniti obveznosti do drugih TOZD in celo povrniti morebitno škodo, ki bi nastala z njeno izločitvijo. Zoper TOZD, ki bistveno otežuje ali onemogoča uresničevanje ciljev razvoja in gospodarjenja drugih TOZD, bi bilo treba sprejeti ukrepe družbenega varstva. Analiza tudi terja zaostrižev odgovornosti poslovodnega organa za kakovost, strokovno utemeljenost in realnost planskih dokumentov ter za pravočasno predlaganje ukrepov za njihovo uresničevanje. V fazi uresničevanja plana ne bi bilo potrebno ponovno osebno izjavljanje delavcev, razen če planske politike zaradi bistveno spremenjenih pogojev poslovanja ne bi bilo mogoče uresničiti. Bolj kot doslej bo treba tudi uveljavljati jasno določene pravice in dolžnosti delavskih svetov.

Plan banke bi sprejemala skupščina. Če s srednjeročnim planom ne bi bila predvidena sredstva za določene investicije, bi morali delavci OZD, članice bank, z osebnim izjavljanjem odločiti o namenih in pogojih uporabe svojih sredstev za tako investicijo. Z akti bank bo treba preprečiti izvennamensko uporabo sredstev, ki so določena s soglasjem delegatov v skupščini banke.

Plane SIS in KS bodo tudi v bodoče sprejemale skupščine. Najposebej opozorimo, da plan KS sprejema skupščina na podlagi rezultatov predhodnega izjavljanja delovnih ljudi in občanov na zborih in da morajo le-ti z osebnim izjavljanjem odločiti o materialnih obveznostih, ki jih prevzemajo za realizacijo ciljev in nalog, ki so določeni s plani. V sistemu planiranja naj bi imele pomembno vlogo tudi splošne bilance potreb in sredstev, kot strokovno analitična podlaga srednjeročnih planskih dokumentov. Te bilance morajo nastajati samoupravno in ne smejo predstavljati obveznega materialnega okvira planiranja dela in razvoja družbenih dejavnosti kot tudi ne omejevaty svobodne menjave dela.

Analiza poudarja, da morajo delavci v združenem delu ter delovni ljudje in občani v KS postati ključni subjekt **pri odločanju o svojih, skupnih in splošnih pogojih dela in razvoja**. Zavzema se za določitev notnih osnov družbenoekonomskega odnosa svobodne menjave dela in načel samoupravnega interesnega organiziranja v družbenih dejavnostih, bodisi z dogovorom ali zveznim zakonom. Podrobneje bo treba preučiti vrste skupnih potreb ter jih grupirati v vsaki družbeni dejavnosti na podlagi določenih kriterijev. Določena vprašanja delovanja in financiranja SIS (zlasti viri) bo treba enotno urediti za vso Jugoslavijo. Analiza predlaga, naj bi TOZD družbenih dejavnosti iz ustvarjenega dohodka pokrivala le enostavno reprodukcijo in del modernizacije, medtem ko naj bi pretežni del investicijskih sredstev za razvoj zagotavljali iz čistega dohodka TOZD uporabnikov storitev oz. iz samoprispevka v KS. V prihodnje krajevni samoprispevek ne bi bil namenjen le za investicije, temveč tudi za dejavnosti, s katerimi se uresničuje program zadovoljevanja nad standardnimi skupnimi potrebami.

Analiza se zavzema za dosledno uveljavitev sistema bruto OD; le-ta poleg neto OD in sredstev za skupno porabo vključuje tudi sredstva za splošno porabo. S tem bi dosegli, da bi vsakokratna sprememba prispevne stopnje pomenila direktno zmanjšanje ali povečanje OD.

Kar zadeva materialni temelj samoupravljanja v KS, analiza predlaga, naj se tudi v prihodnje sredstva za splošne družbene potrebe zagotavljajo iz proračuna ali iz odstopljenih virov prihodkov občine. Programi, ki ne bi bili zajeti s plani SIS in občine, naj bi se financirali predvsem prek samoprispevkov in združevanja sredstev iz OZD. V organizacijah gospodarske infrastrukture je treba pridobivanje dohodka zagotoviti na načelih svobodne menjave dela ter na podlagi solidarnosti in vzajemnosti. Cene storitev in izdelkov morajo omogočiti enostavno reprodukcijo in ekonomsko amortizacijo, postopoma pa tudi sredstva za razširjeno reprodukcijo. V elektro-

gospodarstvu, PTT in železniškem prometu je treba določiti objektivizirane osnove in merila zapridobivanja in razporejanje skupnega prihodka kot najbolj ustrezne oblike pridobivanja dohodka.

Mnogo novosti se predlaga glede **samoupravnega organiziranja**. Ni možno organiziranje združenega dela v nasprotju s predpisi, kar še posebej velja glede TOZD. Vsaka sprememba mora biti utemeljena z laboratorom o ekonomski in družbeni upravičenosti takega ravnanja. Dosledno bo treba uresničevati načelo, da je TOZD integralni del delovne organizacije, sočasno pa krepi tudi ustavno vlogo DO. S SaS o združevanju v DO bo treba delovno organizacijo konstituirati kot pravni subjekt za razpolaganje z družbenimi sredstvi v pravnem prometu ter jasneje opredeliti njene pravice, obveznosti in odgovornosti. Odgovornost bo treba opredeliti tako, da za obveznosti v DO v pravnem prometu odgovarjajo TOZD v njeni sestavi s sredstvi, s katerimi razpolagajo v skladu s SaS o združevanju v DO. Z družbenim dogovorom naj bi natančneje opredelili merila za uvedbo predpisanih pogojev za organiziranje temeljnih in delovnih organizacij v posameznih gospodarskih dejavnostih oz. na posameznih področjih. Analiza se zavzema tudi za širše razvijanje SOZD kot ene od oblik reprodukcijskega, proizvodnega in poslovnega povezovanja kot tudi za druge oblike povezovanja OZD. Sicer pa je treba oblike samoupravnega organiziranja nenehno prilagajati potrebam sodobne proizvodnje in razvoju tehnologije. V prihodnje v TOZD tudi ne bi bilo mogoče ustanoviti delovne skupnosti.

Ko govori o krepitvi družbenega položaja kmetov, se analiza zavzema za odpravo vseh ovir za samoupravno združevanje kmetov in njihovo vključevanje v družbeno organizirano proizvodnjo.

Ko obravnava samoupravno organiziranje KS, analiza poudarja, da se mora le-to dosledno uveljavljati kot samoupravna pravica in dolžnost delovnih ljudi in občanov. Nadalje, da morajo za vzdrževanje zgradb in stanovanj v družbeni lasti postati odgovorni stanovanjci. Potrebno bo razvijati vsestransko sodelovanje med KS kot tudi med OZD in KS ter zagotoviti vpliv delovnih ljudi in občanov kot porabnikov in uporabnikov storitev.

Posebno skrb analiza posveča ustavnim zasnovi in racionalizaciji samoupravnega interesnega organiziranja. Predlaga spremembo nekaterih določil ustave, pa tudi veljavne zakonodaje in samoupravnih aktov, da bi razmejili odnos med funkcijo države in samoupravljanjem na tem področju. V bodoče z zakonom ne bi mogli več ustanoviti SIS, intervencijska vloga DPS pa bi se lahko uveljavila le v dveh primerih: če večina subjektov sprejme SaS o ustanovitvi SIS oz. ga ne sprejme. Obveznost samoupravnega interesnega organiziranja naj bila možna le na določenih območjih (izobraževanje, znanost, kultura, zdravstvo in socialno varstvo). Racionalizacija ne bi smela iti do te mere, da bi organizirali le eno SIS za vse družbene dejavnosti na območju občine ali širše družbenopolitične skupnosti. Kar zadeva SIS gospodarske infrastrukture, naj bi prevladoval princip prostovoljnosti, zakonska obveznost bi bila predpisana samo za tiste dejavnosti, ki jih ni mogoče opravljati brez širše solidarnosti in v drugih primerih. Delavci naj bi se združevali v SIS ne le prek temeljnih, temveč tudi prek delovnih organizacij in to pod določenimi pogoji. Analiza se zavzema tudi za racionalno organiziranje strokovnih služb.

Eno najpomembnejših poglavij se nanaša na **kakovostno in učinkovito samoupravno odločanje**. Kar zadeva odločanje delavcev v OZD, bo treba jasno določiti, katere so neodtujljive pravice delavcev, o katerih odločajo z referendumom. S to obliko naj bi delavci odločali o samoupravnem sporazumu o združevanju v delovno in sestavljeno organizacijo; o spremembah v organiziranju temeljne organizacije; o skupnih temeljih za pripravo srednjeročnih načrtov; o temeljih in merilih za razporejanje dohodka in delitev sredstev za OD in skupno porabo; o odrekanju pravici do povračila vrednosti združenih sredstev, oz. povračila za gospodarjenje z združenimi sredstvi; o naložbah in načinih zagotavljanja investicijskih sredstev, ki niso načrtani v skupnih temeljih

za pripravo načrtov. O vseh ostalih zadevah naj bi odločali delavski sveti, katerih avtoriteto in vlogo je treba krepiti in zato razširiti njihove pristojnosti. Odnose med delavskimi sveti TOZD, DO in SOZD je treba razvijati na podlagi skupne odgovornosti za doseganje skupnih ciljev. Premik na tem področju bo dosežen tudi tedaj, če bo upravljanje natančneje razmejeno od poslovodne funkcije v samoupravnih splošnih aktih. Danih je več predlogov za kakovostnejše odločanje delavcev o medsebojnih delovnih razmerjih in za racionalizacijo postopka uveljavljanja pravic na tem področju. Štiri ali celo petstopenjsko odločanje naj bi zamenjali z dvo- oziroma tri-stopenjskim (slednje le za najhujše spore — sklenitev in prenehanje delovnega razmerja, denarni spori zaradi večje vrednosti). S spremembo zakonodaje je treba doseči, da bo delovno razmerje in delovno mesto zagotovljeno samo vestnim in pridnim delavcem.

Kar zadeva odločanje delovnih ljudi in občanov v krajevnih skupnostih analiza poudarja, da je treba v večji meri uveljavljati oblike izražanja osebnega mnenja, še zlasti za pomembne zadeve (odločanje na zborih in referendumu). Večkrat bi bilo tudi treba organizirati javne tribune, v okviru SZDL pa sekcij-sko delo. Aktivnejše bi morale biti skupščine KS, sveti pa bi morali delovati izključno kot njihovi izvršni organi. Krepiti je treba tudi vlogo hišne samouprave ter drugih organov v KS (poravnalnega sveta, potrošniških svetov).

Glede odločanja v SIS analiza poudarja, da je treba sporazumevanje razvijati kot temelj celotnega procesa odločanja ter krepiti vlogo in odgovornost delovnih ljudi v temeljnih samoupravnih organizacijah in skupnostih ter tudi skupščine SIS. Analiza predlaga, kdaj je potrebno osebno izjavljanje glede zagotavljanja sredstev za skupne potrebe, kdaj pa odločitev sprejema skupščina SIS. Kot že omenjeno se zavzema za omejitve vloge DPS pri sprejemanju intervencijskih sklepov za zagotavljanje sredstev, ki se združujejo v SIS.

Posebno pozornost posveča tudi zagotavljanju družbenega vpliva pri opravljanju dejavnosti posebnega družbenega pomena in daje konkretne predloge, hkrati pa tudi terja preučitev nekaterih vprašanj z namenom, da bi zagotovili solidne rešitve.

Mnogo predlogov se nanaša na izpopolnjevanje delovanja in nadaljnje razvijanje delegatskega skupščinskega sistema. Z njim naj bi zagotovili boljše delovanje delegacij kot temeljne sestavine delegatskega sistema, njeno povezanost z bazo ter samoupravnimi organi v delovnih in življenjskih okoljih in prek delegatov odločilen vpliv na delo skupščin. Konkretne so tudi usmeritve za izboljšanje dela skupščin DPS, še zlasti v smeri krepitve ustavne vloge zborov združenega dela. Skupščine, kot organi družbenega samoupravljanja, bi morale bolj delovati z resolucijami, priporočili in drugimi splošnimi akti družbenega usmerjanja ter biti aktivnejše pri določanju politike izvajanja zakona in drugih predpisov ter splošnih aktov. Kar zadeva delovanje izvršilnih upravnih organov, analiza posebej poudarja, da niso sprejemljive težnje po dejanskem širjenju njihovih pristojnosti prek ustavnih okvirov. Svoje delovanje bi morali bolj osredotočiti na izvajanje politike zakonov in drugih aktov skupščine DPS ter v ta namen pravočasno in ustrezno ukrepati. Učinkovitost delegatskega skupščinskega sistema je odvisna tudi od boljšega delovanja DPO, zato tudi konkretni predlogi v tej smeri. DPO si morajo prizadevati svoja stališča uveljaviti v procesih delegatskega odločanja.

Za nadaljnji razvoj delegatskega sistema je tudi pomembno, da odpravimo slabosti **vollnega sistema**, ki so prišle v praksi, nekatera vprašanja pa bo treba še temeljiteje preučiti kot na primer voljenje delegatov v DPZ in zvezni zbor skupščine SFRJ. Nekateri nove rešitve smo že uveljavili ob zadnjih spremembah. K nadaljnji demokratizaciji kadrovske politike naj bi prispevala tudi opredelitev o več kandidatih, kot tudi javnost dela koordinacijskih teles za kadrovske politike, ki morajo obrazložiti svoja stališča in mnenja.

V posebnem poglavju obravnava analiza uresničevanje ustavne zasnove DPS in poudarja, da je pri opravljanju funkcij oblasti treba dosledno spoštovati ustavno določene meje. Kar zadeva občino, je treba posebej opozoriti, da se njene pravice in dolžnosti lahko določijo samo z ustavo in statutom in onemogočiti tendence, da bi to urejali zakoni in podzakonski akti. Občinski organi morajo spodbujati samoupravno organiziranje in dohodkovno povezovanje

združenega dela na osnovi reprodukcijske neodvisnosti, neodvisno od občinskih, regionalnih oz. republiških meja. Analiza tudi predlaga, naj bi se sredstva za SIS združevala v kraju zadovoljevanja skupnih potreb, neodvisno od tega, v kateri občini se ta sredstva ustvarjajo.

Ko obravnava uresničevanje ustavne zasnove republik in AP, naj posebej opozorimo na predlog, po katerem je treba v prihodnje onemogočiti pojave pretiranega normativizma. To velja tudi za vlogo federacije, glede katere analiza še posebej poudarja, da se mora razvijati kot zvezna država in državna skupnost prostovoljno združenih narodov in njihovih SR ter AP. Končno analiza daje konkretne usmeritve za delo zbora republik in pokrajn oz. za uresničevanje zakonodajne politike federacije.

Da bi v prihodnje zagotovili dosledno in učinkovito uresničevanje ustavnosti in zakonitosti, analiza daje konkretne usmeritve za nadaljnji razvoj prav-

nega sistema za delo ZIS, upravnih organov ter organov družbenega nadzorstva kot tudi pravosodnih organov in ustavnih sodišč. Predlogi zadevajo predvsem njihovo ravnanje in delovanje, manj pa spremembo ustavnih in zakonskih rešitev. Posebej kaže opozoriti, da se analiza zavzema za racionalizacijo pravnega sistema, kot tudi za večjo vlogo znanosti pri dograditvi tega sistema in vlogo subjektivnih sil pri uresničevanju ustavnosti in zakonitosti.

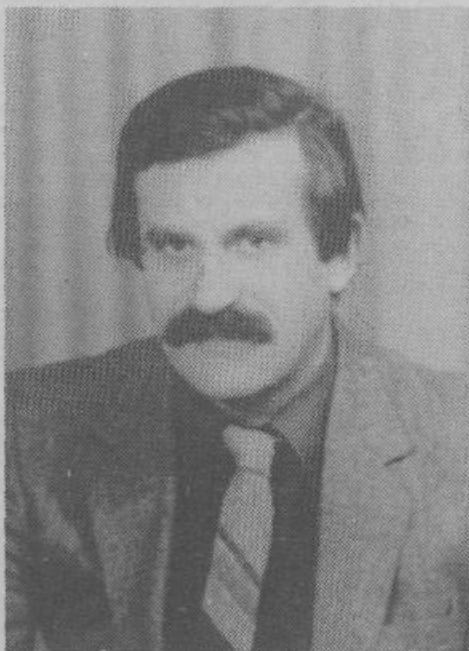
Ne nazadnje naj omenimo, da analiza daje številne predloge za izboljšanje metod dela subjektivnih sil, katerih dejavnost se mora še zlasti čutiti v temeljnih samoupravnih organizacijah in skupnostih.

Razumljivo, da v tem povzetku ni bilo možno zajeti bogastva predlogov, ki ga vsebuje analiza, zato priporočamo vsem zainteresiranim, da se z gradivom temeljiteje seznanijo.

Anka Tominšek

Inovator Matija Vrtačnik iz Šentvida

Trak za pastiranje — devizni prihranek

Skromen, družaben, ljubitelj športa in narave, dober mož in oče. To bi rekli Šentvidčani za svojega krajana Matijo Vrtačnika. Da je dober delavec, da priskoči na pomoč človeku v vsakem času, da je zaposlen v Medvodah v tekstilni tovarni, vsi vemo. Nihče pa ne ve, s čim se ukvarja v tovarni, kakor tudi to, da je prav ta naš krajan inovator. Morda tokrat kaj več o njem, človeku, inovatorju.

Že v osnovni šoli se je ukvarjal s smučarskimi teki in skoki, z atletiko in rokometom. V osmem razredu osnovne šole je igral rokomet v prvem moštvu TVD Partizan Šentvid in ostal v tej ekipi deset let. Ko je obiskoval tekstilno šolo v Kranju, je 1961. leta postal slovenski mladinski prvak v skoku v daljino. Kot ljubitelj narave rad zahaja v hribe in rad gobari. Še bi lahko naštevati o našem krajanu, pa pustimo to in pogledajmo, kaj dela danes.

Zaposlen je v TEKSTILU, TOZD Tekstilna Medvode, dela kot tekstilni tehnik pri razvoju tehničnih izdelkov — smer filtracija. Prav ta obrat tovarne je spremenil program dela in se ukvarja s filtracijo plinov in tekočin za zaščito narave in okolja, pa tudi z drugimi izdelki te vrste. Osvojili so svetovno tehnologijo in se na tem področju merijo s svetovnimi proizvajalci.

Zaradi narave dela obiskuje razne tovarne v Jugoslaviji ter jim nudi pomoč in sodelovanje pri tehnični plati filtracije. Ob obiskih tovarn akumulatorjev je Vrtačnik prišel na idejo, da bi lahko v njihovi tovarni izdelali trak za pastiranje, ki ga uporabljajo kot sestavni del strojev (WINKLER, HÁDY in SOVANA),

kjer se na ulite svinčene mrežice (plošče) nanaša in vtiskuje elektrolitska masa in zapolni prazna mesta. Ti trakovi pri stroju služijo za kontimirani transport svinčenih mrežic, naše tovarne akumulatorjev pa so jih uvažale iz Amerike. Po podatkih uporabnikov so z enim trakom izdelali od 500.000 do 600.000 svinčnih mrežic.

Letno so tovarne uvozile teh trakov za okrog 200.000 dolarjev. Že leta 1980 je Vrtačnik s svojimi sodelavci zastavil z delom, da bi že v istem letu izdelali tak trak. Le-tega so poslali v tovarno akumulatorjev MUNJA v Zagreb na preizkušnjo in od tam dobili obetajoče podatke, vendar trak še ni bil tak, kot so si ga želeli. Minilo je še nekaj časa, da so dosegli svoj namen.

V letu 1985 so v tovarni izdelali 700 trakov, kar znaša 70.000 dolarjev deviznega prihranka. Njihovi trakovi so bolj kakovostni kot uvoženi in seveda cenejši, ker so izdelani iz domačih surovin, preizkušeni pa v tovarnah akumulatorjev MUNJA in VESNA iz Maribora. V Munji so izdelali z enim trakom 800.000 ploščic, bilo pa je več primerov, da so presegli tudi število 1.000.000 kosov. V tovarni VESNA v Mariboru pa so izdelali celo 2.100.000 ploščic. Kaj nam povedo te številke? Da se je pet let dela za izdelavo traku izplačalo. Posebej sedaj, ko živimo v svetovni krizi in domači inflaciji, moramo ceniti vsako domačo pridobitev, ki se lahko kosa s svetovno tehnologijo. Pridobitev ni samo v tem, da nismo več odvisni od uvoza, temveč tudi to, da bomo lahko izvažali. V tovarni pričakujejo večja naročila iz Poljske in SZ, ker so trakove že preizkusili. Za to inovacijo je Poslovno združenje tekstilne industrije Slovenije dodelilo prvo nagrado za inovacijo našemu krajanu Matiji Vrtačniku.

Čestitamo in mu želimo še veliko uspeha pri inovacijskem delu.

Rade Mandić

beogradska banka
temeljna banka ljubljana
AGENCIJA ŠIŠKA,
Celovška cesta 264
VAŠ BANČNI SERVIS

tribuna 5